

Jerzy Matysiak, Jacek Moszczyński

Sprawozdanie z archeologicznych badań ratowniczych na stan. 1–7 w Kaszewach Kolonii, gm. Krzyżanów, woj. łódzkie w 2002 r.

Wstęp

Na zlecenie Fundacji Badań Archeologicznych im. Prof. K. Jażdżewskiego w Łodzi podjęto w terminie od 20 września do 5 grudnia 2002 roku badania wykopaliskowe na stan. 1–7 w Kaszewach Kolonii, które finansowane były przez Agencję Budowy i Eksploatacji Autostrad. Pracami wykopaliskowymi kierowali mgr J. Moszczyński i mgr J. Matysiak z Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Opiekunem naukowym i konsultantem merytorycznym był doc. dr hab. R. Grygiel.

Wielokulturowy zespół stanowisk (arkusz AZP 57-52, numer stan. na mapie 20–26) został odkryty w 1999 roku podczas badań powierzchniowych przeprowadzonych w pasie przebiegu autostrady A–1 przez dr M. Rybicką i mgr K. Gowina, a następnie potwierdzony badaniami sondażowymi, wykonanymi przez tych samych badaczy. Ruchoomy materiał zabytkowy odkryty podczas badań powierzchniowych i sondażowych pozwolił określić kompleks stanowisk jako wielokulturowy (o chronologii od neolitu po nowożytność), trudny do rozdzielenia w terenie. Stwierdzono, że obejmuje on obszar o powierzchni około 15 ha przy czym pas kolizji z autostradą A–1 określono na 33%.

Stanowisko położone jest w obrębie Równiny Kutnowskiej, będącej formą płaskiej, pochylonej na południe równiny denudacyjnej leżącej na północ od doliny Bzury (J. Kondracki 1981, s. 318). Ulokowane zostało z dala od cieków wodnych na niewielkim stoku schodzącym łagodnie na południe i zachód (ryc. 1).

Zaplanowane na dużą skalę badania terenowe prowadzono szerokopłaszczyznowymi wykopami. Wytyczono i przebadano 24 wykopy o łącznej powierzchni około 2 ha. Zasięg prac wykopaliskowych określała szerokość pasa autostrady, toteż długość wykopów wynosiła (na linii WS–EN) od 85 m na północy do 120 m na południu, a ich szerokości ustalono na 10 m (część wykopów nie została przebadana w całości ze względu na niewyjaśnioną sytuację własnościową). Wykopy i siatkę arów wytyczono w oparciu o podkłady w skali 1:500 i 1:2000. Odhumusowanie poszczególnych arów przepro-

Ryc. 1. Kaszewy Kolonia,
stan. 1–7, woj. łódzkie.
Lokalizacja stanowiska

wadzano sprzętem mechanicznym, a następnie podczyszczano sprzętem ręcznym powierzchnię wykopu do poziomu calca zbierając ruchomy materiał zabytkowy i nadając odkrytym obiektom archeologicznym kolejne numery. Głębokość eksploracji poszczególnych arów zależała od miąższości warstwy kulturowej, frekwencji materiałów zabytkowych i występowania obiektów. W przypadku obecności warstwy kulturowej (wystąpiła praktycznie na całym przebadanym obszarze i osiągała miąższość w granicach 8–27 cm) stosowano planografię występowania zabytków ruchomych w obrębie poszczególnych arów.

Na stanowisku materiał ceramiczny wystąpił w różnym stopniu nasycenia od kilkunastu do kilkuset fragmentów (od 15/20 do 450 fragmentów, przeważnie w granicach 80–100/150 ułamków) z poszczególnych arów, przy czym najwięcej elementów odkryto w części centralnej i zachodniej badanego pasa w obrębie warstwy kulturowej. Odkryty zbiór zabytków to głównie drobne, mało charakterystyczne fragmenty schropowanych lub gładkich, sporadycznie ornamentowanych brzuśców.

Ogółem wydobyto 21 345 destruktywów zabytków w tym 20 543 fragmenty ceramiki (96,25% zbioru) i 802 fragmenty półfabrykatów i przedmiotów krzemiennych (3,75% zbioru). Materiał ceramiczny wystąpił głównie w warstwie kulturowej — 17 736 fragm. (86,3% zbioru), w obiektach odkryto 2 807 fragm. (13,7% zbioru). Materiał krzemienny w postaci łusek, odłupków, wiórów i fragmentów przedmiotów jest trudny do określenia chronologicznego i kulturowego. Zapewne należy łączyć go zarówno z horyzontem neolitycz-

nym, jak i osadnictwem kultury łużyckiej (J. Bronowicki 2003, s. 171–172). Interesujący jest fakt, że elementy te wystąpiły równomiernie na całym badanym terenie głównie w warstwie kulturowej (743 szt.) i sporadycznie jako wtręty w obiektach (59 szt.).

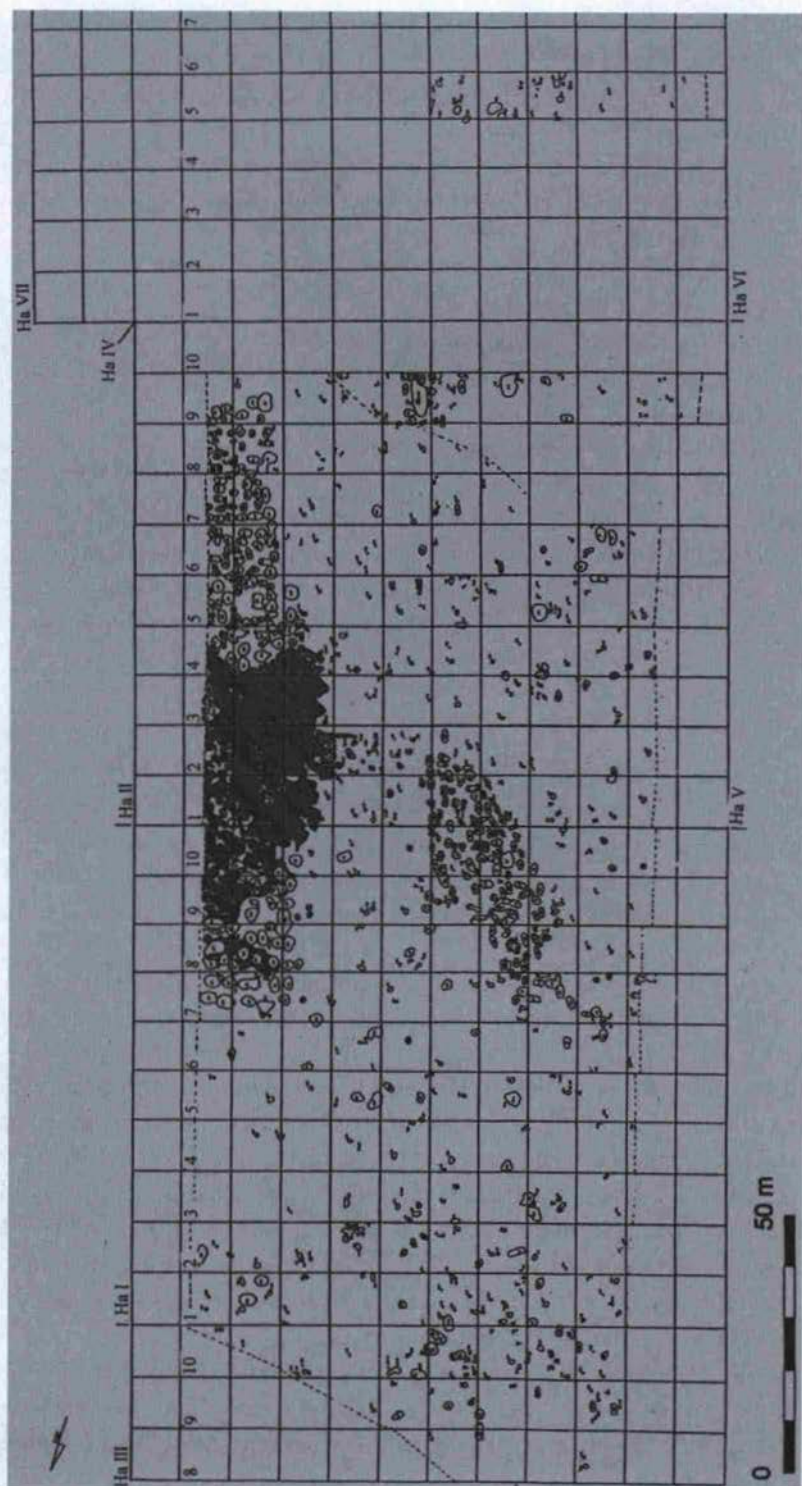
W materiale ceramicznym rozpoznano elementy następujących epok i kultur archeologicznych:

- kultura pucharów lejkowatych i kultura ceramiki sznurowej — 51 ułamków [ok. 0,25% zbioru; fragmenty wystąpiły w obrębie ha I i II w warstwie kulturowej — 46 fragm. (92%) i obiektach — 5 fragm. (8%)],
- kultura łużycka — 17 049 ułamków [ok. 83% zbioru; materiały wystąpiły w warstwie kulturowej — 14 503 fragm. (85%) i obiektach — 2546 fragm. (15%)],
- kultura przeworska — 366 ułamków [ok. 1,78% zbioru; materiały wystąpiły głównie w obrębie ha I, w warstwie kulturowej — 307 fragm. (84%) i obiektach — 59 fragm. (16%)]. Materiał ceramiczny pozwala datować moment osadnictwa przeworskiego na młodszy okres przedrzymski — faza A2-A3 (ryc. 8: 1–3),
- wczesne średniowiecze — 2 627 ułamków [ok. 12,78% zbioru; materiały wystąpiły w warstwie kulturowej — 2 507 fragm. (95,4%) i obiektach — 120 fragm. (4,6%)],
- późne średniowiecze i nowożytność — 450 ułamków [ok. 2,2% zbioru; materiały wystąpiły w warstwie kulturowej — 373 fragm. (82,8%) i obiektach — 77 fragm. (17,2%)].

Badania oprócz fragmentów ceramiki naczyniowej i przedmiotów krzemiennych dostarczyły głównie z warstwy kulturowej nielicznych przedmiotów metalowych, wśród których wyróżnić można ozdoby brązowe kultury łużyckiej: fragment łańcuszka, fragment bransolety z pogrubionym końcem i nóżkę szpili, fragment kabłąka fibuli żelaznej kultury przeworskiej datowanej prawdopodobnie na młodszy okres przedrzymski (ryc. 8: 4), wczesnośredniowieczny grocik oraz trzy nożyki. Odkryto ponadto dwa przeszłiki gliniane, fragmenty kamieni żarnowych, kamienne rozcieracze i gładziki.

Podczas prac nad wielokulturowym kompleksem osadniczym w Kaszewach Kolonii odkryto 891 nieruchomych obiektów archeologicznych. Zarejestrowane obiekty o różnym stopniu zachowania i czytelności zalegały płytko 25–50 cm od powierzchni. Wystąpiły w zależności od poziomu chronologicznego bezpośrednio pod warstwą orną lub w warstwie kulturowej w przypadku obiektów średniowiecznych i nowożytnych, jak również w jej obrębie i spągu w przypadku obiektów pradziejowych. W niektórych partiach stanowiska stratygrafia niniejsza została zaburzona w wyniku spłynięcia warstwy kulturowej. Teren objęty badaniami tworzy zwarty blok o powierzchni około 2 ha, na którym obiekty archeologiczne wystąpiły w różnym stopniu nasycenia, przy czym większość została odkryta w części centralnej i wschodniej badanego pasa (ryc. 2).

Badany obszar tworzy w większości pas pomiędzy dwiema odkrytymi tam jednostkami osadniczymi i kulturowymi: osadą wczesnośredniowieczną z XII–XIII w. od północy i osadą kultury łużyckiej datowaną na Ha D od południa. Jeżeli do powyższego dodamy fakt jedynie marginalnej okupacji terenu przez ludzi w innych przedziałach chronologicznych, to obecność nielicznych obiektów o konkretnej funkcji, czy ich skupisk (poza centralnym i wschodnim skupiskiem jam gospodarczych z późnego średnio-

Ryc. 2. Kaszewy Kolonia, stan. 1-7, woj. łódzkie. Plan zbiorczy stanowiska z lokalizacją wykopów i obiektów

wiecza i nowożytności) wydaje się logiczna. Wśród odkrytych obiektów możemy wyróżnić jamy o nieokreślonej funkcji, jamy i dołki posłupowe, jamy gospodarcze, jamy zasobowe (też z wstawionymi naczyniami), paleniska i ogniska oraz skupiska ceramiki i kamieni (J. Michalski 1983).

Jak nadmieniono, odkryto łącznie 891 nieruchomych obiektów archeologicznych, z których 609 zostało określonych kulturowo dzięki zawartości materiału zabytkowego lub sytuacji stratygraficznej:

- kultura pucharów lejkowatych — 7 (0,80% zbioru),
- kultura łużycka — 196 (22% zbioru),
- kultura przeworska — 5 (0,60% zbioru),
- wczesne średniowiecze (XII–XIII w.) — 104 (11,70% zbioru),
- późne średniowiecze — 161 (18% zbioru),
- późne średniowiecze i nowożytność — 101 (11,30% zbioru),
- nowożytność — 34 (3,80% zbioru),
- obiekty o nieokreślonej chronologii — 282 (31,65% zbioru).

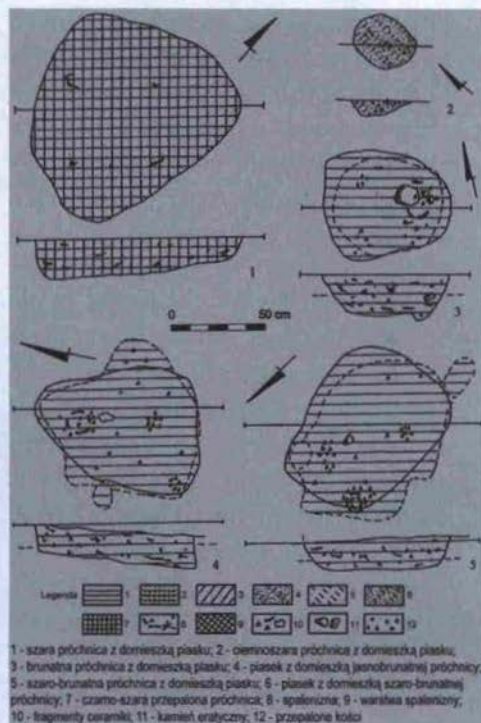
Z zestawień ilościowych, obejmujących zabytkowy materiał ceramiczny i obiekty nieruchome, wyraźnie wyodrębniają się na badanym terenie trzy podstawowe zespoły kulturowe: łużycki, wczesnośredniowieczny i późnośredniowieczno-nowożytny.

Kultura łużycka

W trakcie badań w Kaszewach Kolonii stan. 1–7 odkryto 196 obiektów i 17 049 fragmentów ceramiki kultury łużyckiej. Osadnictwo, na co wskazuje frekwencja materiału zabytkowego i obiektów, koncentrowało się w części centralnej i centralno-zachodniej (ha I, II) oraz północnej (ha IV) badanego pasa autostrady.

Odkryte podczas prac wykopaliskowych nieruchome obiekty archeologiczne zalegały pod warstwą kulturową lub sporadycznie w jej obrębie. Były to z reguły słabo czytelne, płytkie jamy o nieokreślonej funkcji, zachowane w partii spągowej i zawierające śladowe ilości ceramiki oraz jamy i dołki posłupowe, nie tworzące widocznych układów przestrzennych. Miały z reguły w miarę regularne kształty, a ich wypełnisko stanowiła brunatna, brunatno-szara i szara próchnica ze znaczną domieszką piasku. Obiekty o możliwej identyfikacji stanowią około 25% odkrytego zbioru. Do tej grupy zaliczono jamy o charakterze gospodarczym, zasobowym, paleniska, ogniska, skupiska ceramiki i kamieni (J. Michalski 1983). Materiał ceramiczny był mało charakterystyczny, silnie rozdrobniony i pochodził głównie z warstwy kulturowej (85% zbioru), niewielkie ilości ułamków naczyń odkryto w obiektach (15%). Tylko nieliczne z nich zawierały kilkadziesiąt i więcej fragmentów. Tak reprezentowany materiał zabytkowy sporadycznie daje możliwości pełnych rekonstrukcji form naczyń.

Ludność kultury łużyckiej trzykrotnie zasiedlała omawiany teren, przy czym zdecydowanie dominujące osadnictwo datowane na halsztat D utrudnia obserwację wcześniejszych fal napływu (fragmentaryczność materiału ceramicznego, liczne obiekty bez ustalonej chronologii).

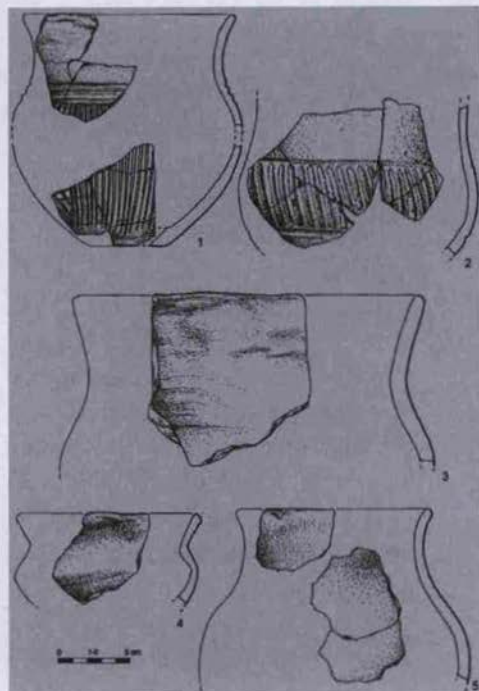

Ryc. 3. Kaszewy Kolonia, stan. 1-7, woj. łódzkie. Obiekty nieruchome kultury łużyckiej: 1 — obiekt 485 (ha I ar 57); 2 — grób nr 1 (ha II ar 39); 3 — obiekt 859 (ha IV ar 75); 4 — obiekt 857 (ha IV ar 75); 5 — obiekt 858 (ha IV ar 75)

ar 53, 73, 57, 87), gdzie odkryto jamy nieokreślone, jamy gospodarcze (ob. 471, ha I ar 87), paleniska i ogniska (ob. 485, ha I ar 57, ryc. 3: 1; ob. 49, ha I ar 80; ob. 809, ha III ar 60) zawierające niekiedy znaczne ilości ceramiki oraz skupisko ceramiki (ob. 454, ha I ar 87). Na obecnym etapie badań nie można jednak wyznaczyć konkretnych form zabudowy terenu, a jedynie stwierdzić obecność około 30-40 obiektów rozproszonych na terenie stanowiska. Materiał ceramiczny wydobyty podczas badań zalegał głównie w warstwie kulturowej stanowiąc około 15% zbioru zabytków kultury łużyckiej (ok. 2 500 fragm.). Był on z reguły znacznie rozdrobniony i mało charakterystyczny (fragmenty nieornamentowanych brzuśców) pozwalający jednak stwierdzić, iż dominowały formy dużych i średnich naczyń o schropowaconych brzuścach (garnki) oraz formy o gładkich, s-kształtnych lub lekko zwężających się szyjach (naczynia wazowate), tylko nieliczne ułamki reprezentowały ceramikę stołową. Zdeponowane w obiektach fragmenty naczyń pozwoliły wyodrębnić i zrekonstruować formy (J. Miśkiewicz 1968). Wyodrębniono s-kształtne gładkie i szorstkie wazy i amfory (ob. 602, ha I ar 73, ryc. 4: 3; ob. 499, ha I ar 73, ryc. 4: 5; ob. 156, ha I ar 8, ryc. 5: 2), garnki często o przysadzistej formie schropowane od krawędzi i wygładzonej partii przydennej, nieornamentowanych na-

Pierwsza faza okupacji przypadająca na III okres epoki brązu związana jest z wczesnymi fazami grupy środkowopolskiej (H. Wiklak 1963). Reprezentowana jest jedynie przez materiał ceramiczny wtórnie zdeponowany w obiekcie. W jamie zasobowej datowanej na późne średniowiecze i nowożytność (ob. 476 ha I ar 7; ryc. 2) odkryto fragmenty średniej wielkości profilowanego naczynia wazowatego ornamentowanego w partii brzuśca na przemian pionowymi i ukośnymi żłobkami (ryc. 4: 1). Można jedynie przypuszczać, że osadnictwo wczesnołużyckie usytuowane było na wschód od pasa autostrady, jak również zostało częściowo zniszczone na skutek późniejszego, intensywnego użytkowania terenu.

Druga faza zasiedlenia badanego obszaru przypada na IV i początki V okresu epoki brązu. Jej elementy widoczne są w całym badanym pasie autostrady ze szczególnym uwzględnieniem centralnej części hektara I (m.in.:

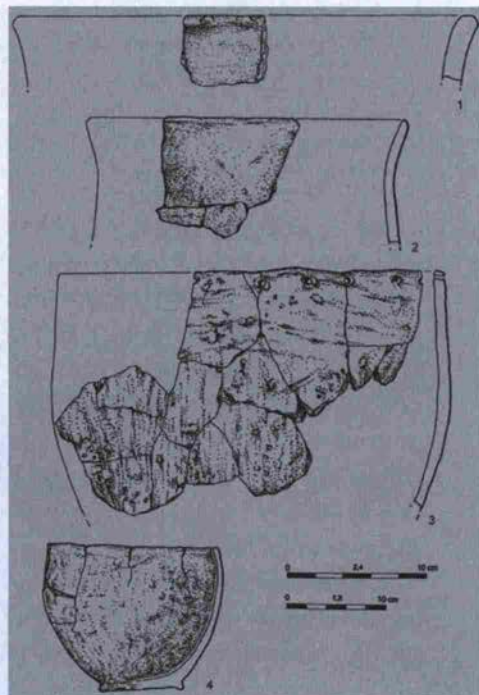
Ryc. 4. Kaszewy Kolonia, stan. 1–7, woj. łódzkie. Ceramika kultury łużyckiej: 1 — obiekt 476 (ha I ar 7); 2 — warstwa kulturowa (ha I ar 48); 3–4 — obiekt 602 (ha I ar 73); 5 — obiekt 499 (ha I ar 73)

czyń wazowatych schropowaconych poniżej załomu brzuśca i gładkiej, lekko zwężającej się cylindrycznej szyi. Sporadycznie wystąpiły fragmenty ceramiki stołowej reprezentowane na stanowisku przez profilowane misy (ob. 602, ha I ar 73, ryc. 4: 4), stożkowate czerpaki (H. Wiklak 1972) oraz naczyń zasobowych (ob. 16, ha I ar 40, ryc. 5: 1). Odkryte sporadycznie elementy ornamentowane należą do podstawowych form zdobniczych dla grupy środkowopolskiej z IV i początków V okresu epoki brązu. Wystąpiły w omawianym materiale zabytkowym, głównie na średnich i dużych naczyniach wazowatych w strefie maksymalnej wydętości brzuśca. Ornament najczęściej przybierał formę żłobków, często szerokich kanelur w układzie ukośnych (ha I ar 48, ryc. 4: 2), rzadziej półkolistych pasm oraz rytch żłobków niekiedy o zmiennej układach (elementy młodsze).

Trzecia faza okupacji terenu datowana na halsztat D przypada na schyłek

kultury łużyckiej. Stanowi najliczniejszy komponent pod względem liczebności materiału zabytkowego (rozłożonego równomiernie na stanowisku ze szczególnym uwzględnieniem strefy centralnej i centralno-zachodniej badanego pasa autostrady).

Na stanowisku odkryto około 170 obiektów archeologicznych datowanych na tę fazę zasiedlenia. Zaliczono do nich jamy o nieokreślonej funkcji, jamy i dołki posłupowe oraz obiekty o konkretnym przeznaczeniu (J. Michalski 1983). Do tej grupy obiektów zaliczono jamy gospodarcze, niekiedy z dodatkową konstrukcją słupową tworzącą ich zadaszenia (ob. 857, 858, ha IV ar 75, ryc. 3: 4, 5), jamy gospodarcze z wstawionymi naczyniami, jamy zasobowe (ob. 859, ha IV ar 75, ryc. 3: 3), skupiska ceramiki, paleniska (ob. 808, 811, ha III ar 60, ryc. 7: 1), ogniska, skupiska kamieni (niekiedy z kamiennymi rozcieraczami i fragmentami kamieni żarnowych). Omawiane obiekty nie tworzą jednak wyraźnych, większych koncentracji pozwalających na głębszą analizę charakteru zachowanych układów przestrzennych. Można jedynie wydzielić skupiska o powierzchni w granicach około 200 m² (ha II ar 75, 85, 76, 86; ha II ar 49, 59; ha IV ar 55, 65, 75; ryc. 2), w których wystąpiły wspomniane charakterystyczne obiekty nieruchome zawierające niekiedy znaczne ilości materiału ceramicznego. Badana dotychczas część stanowiska stanowi zapewne strefę intensywnej penetracji o charakterze gospo-

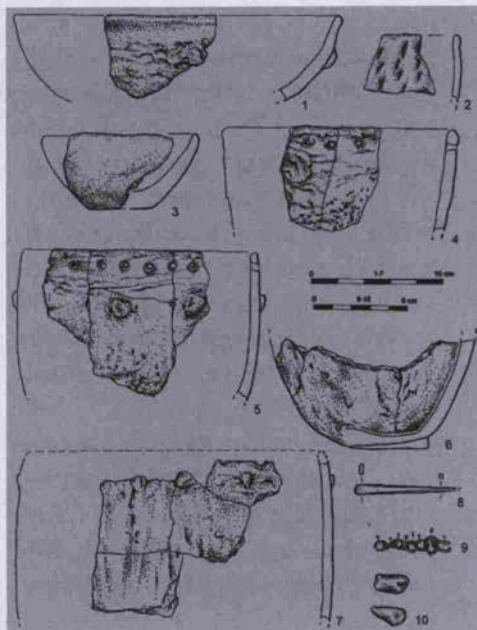
Ryc. 5. Kaszewy Kolonia, stan. 1–7, woj. łódzkie. Ceramika kultury łużyckiej: 1 — obiekt 16 (ha I ar 40); 2 — obiekt 156 (ha I ar 8); 3 — obiekt 66 (ha II ar 86); 4 — obiekt 843 (ha II ar 99)

nej na schyłek kultury łużyckiej. Były to w większości drobne elementy pochodzące w 85% z warstwy kulturowej, głównie fragmenty brzuśców schropowaconych (obrzuconych lub schropowaconych palcami), również szorstkich i gładkich (szczególnie z górnych partii brzuśca oraz szyi). Uzyskany materiał zabytkowy pochodził zdecydowanie z form dużych i średnich naczyń: garnków, naczyń wazowatych i s-kształtnych oraz sporadycznie z ceramiki stołowej i zasobowców (ob. 66, ha II ar 86, ryc. 5: 3). Materiał ceramiczny reprezentowany jest głównie przez jajowate, ostro schropowane garnki często zdobione rzędem równomiernie rozłożonych podkrawędnych otworów (ob. 66, ha II ar 86, ryc. 5: 3; ob. 858, ha IV ar 75, ryc. 6: 4, 5), niekiedy poniżej w przypadku garnków o powierzchni schropowacono-szorstkiej wystąpił ornament w postaci pojedynczych, ułożonych równomiernie guzków (ob. 858, ha IV ar 75, ryc. 6: 5, 7) oraz baniaste garnki, które reprezentują z reguły formy mniejszych rozmiarów (ob. 843, ha II ar 99, ryc. 5: 4). Ceramikę stołową reprezentują fragmenty półkolistych mis z wgłębieniem pod krawędzią, schropowaconych poniżej partii szyi i niekiedy ornamentowanych guzkami (ob. 857, ha IV ar 75, ryc. 6: 1) oraz ułamki półokrągłych i stożkowatych czerpaków i czarek (ob. 857, ha IV ar 75, ryc. 6: 3). W omawianym zbiorze tylko nieliczne fragmenty były ornamentowane. Oprócz opisanych powyżej wątków ornamentacyjnych

darczym i produkcyjnym. Prawdopodobnie częściowo przebadany wykop z ha IV (ryc. 2) wchodzi na teren istniejącej tam osady. Obok bardzo dużej frekwencji materiału zabytkowego z warstwy kulturowej (200–400 fragm. z ara) wskazują na to obiekty o licznych i zróżnicowanych zbiorach materiału ceramicznego (na szczególną uwagę zasługują wzmiankowane wcześniej leżące blisko siebie duże jamy gospodarcze (ob. 857, 858, 859, ha IV ar 75).

Podczas badań odkryto na wschodnich obrzeżach osady (ha II ar 39, ryc. 3: 2) zniszczony grób jamowy nr 1, gdzie obok nielicznych przepalonych kości odkryto fragmenty naczynia ustawionego wylewem do dołu, które pozwoliło określić jego chronologię na halsztat D. Na obecnym etapie prac trudno oszacować wielkość cmentarzyska ciągnącego się zapewne na południe od przebadanego pasa autostrady.

Podczas badań uzyskano zbiór około 14 500 fragmentów ceramiki datowa-

Ryc. 6. Kaszewy Kolonia, stan. 1-7, woj. łódzkie. Zabytki kultury łużyckiej: 1-3 — obiekt 857 (ha IV ar 75); 4-7 — obiekt 858 (ha IV ar 75); 8 — warstwa kulturowa (ha I ar 49); 9 — warstwa kulturowa (ha II ar 72); 10 — warstwa kulturowa (ha IV ar 95)

charakterystycznych dla fazy schyłkowej kultury łużyckiej w Polsce środkowej (I. Jadczykowa 1988) i grup wschodnich (mazowiecko-podlaskiej, tarnobrzeskiej; T. Węgrzynowicz 1973) odkryto drobne ułamki ceramiki pokryte ornamentem paznokciowym (ob. 857, ha IV ar 75, ryc. 6: 2) i rytym (z racji ich wielkości trudno zrekonstruować wątki zdobnicze).

Z fazą osadnictwa datowanego na halsztat D należy wiązać odkryte w warstwie kulturowej, zachowane fragmen-

tarycznie ozdoby brązowe: szpilę (ha I ar 49, ryc. 6: 8), łańcuszek z drutu (ha II ar 72, ryc. 6: 9) i zapewne bransoletę z pogrubionym końcem (ha IV ar 95, ryc. 6: 10) oraz część przedmiotów kamiennych (fragmenty żaren, rozcieracze i gładziki).

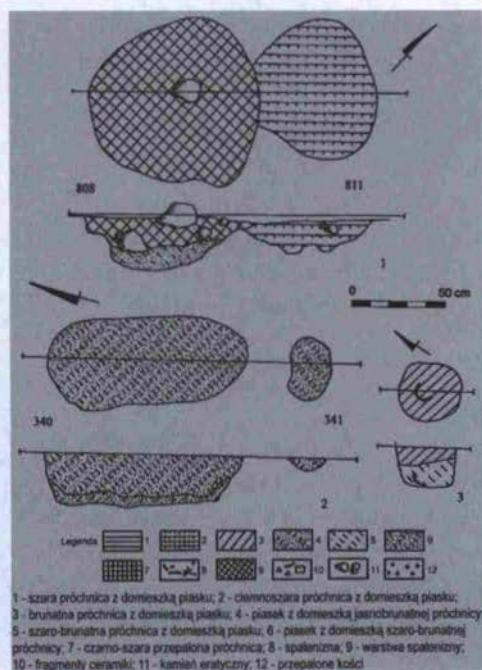
Średniowiecze i nowożytność

Wczesne średniowiecze

Przeprowadzone prace wykopaliskowe nie objęły swym zasięgiem leżącej około 40-50 m na północ od badanego obszaru wczesnośredniowiecznej osady z XII-XIII w. której zasięg częściowo pokrywa się z pasem kolizji autostrady, ani leżącym na zachód od niego cmentarzyskiem wczesnośredniowiecznym typu mazowieckiego. Nekropolia z Kaszewy Kolonii znana była wcześniej z racji wykorzystywania jej jako źródła kamieni do budowy (wykopywano obstawy i bruki). Fakt ten oraz płytkie zaleganie szczątków ludzkich wpłynął zapewne w znaczny sposób na proces destrukcji stanowiska.

Badany archeologicznie obszar stanowił zapewne przestrzeń między właściwą osadą a cmentarzyskiem, strefę intensywnej penetracji, o czym świadczą fragmenty ceramiki i obiekty archeologiczne.

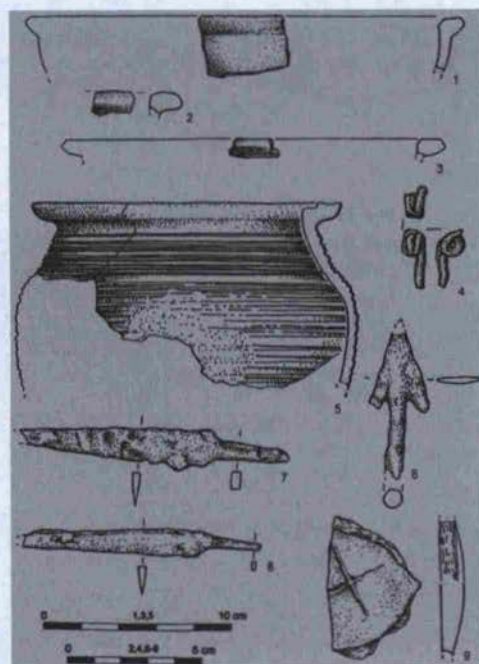
Podczas prac odkryto 104 obiekty nieruchome (11,7% zbioru), które ze względu na materiał zabytkowy i sytuację stratygraficzną określono jako wczesnośredniowieczne. Odsłonięte jamy ze względu na rozproszenie, stan zachowania, formę i śladowe ilości materiału zabytkowego (120 fragm.) są trudne do identyfikacji i analizy przestrzennej stanowiska. W większości były to jamy o nieokreślonej funkcji, sporadycznie występujące w niewielkich skupiskach oraz jamy i dołki posłupowe, nie tworzące czytelnych

Ryc. 7. Kaszewy Kolonia, stan 1-7, woj. łódzkie. Obiekty nieruchome. Kultura łużycka: 1 — obiekt 808, 811 (ha III ar 60). Wczesne średniowiecze: 2 — obiekt 340, 341 (ha II ar 57); 3 — obiekt 867 (ha IV ar 65)

układów przestrzennych. Nieliczną grupę stanowią obiekty o określonym charakterze funkcjonalnym, tj. paleniska, ogniska oraz jamy gospodarcze i zasobowe. Na szczególną uwagę zasługuje regularna jama zasobowa z towarzyszącym dołkiem posłupowym będącym zapewne pozostałością po jednospadowym zadaszeniu (ob. 340, 341, ha II ar 57, ryc. 7: 2) oraz jama gospodarcza (ob. 867, ha IV ar 65, ryc. 7: 3) i paleniska (ob. 38, ha I ar 90; ob. 93, ha II ar 8).

Podczas badań pozyskano zbiór 2 627 fragmentów ceramiki (w większości z ha II), który zalegał głównie w warstwie kulturowej (2 507 fragm., 95,4% zbioru). Materiał ten był silnie rozdrobniony, praktycznie nie pozwalający na rekonstrukcję form, niemniej można stwierdzić, że dominowały naczynia garnkowe o esowatym profilu i baniaстым brzuścu (ob. 867, ha IV ar 65, ryc. 8: 5) oraz wazowate. Uzyskano głównie

Ryc. 8. Kaszewy Kolonia, stan. 1-7, woj. łódzkie. Zabytki ruchome. Kultura przeworska: 1 — warstwa kulturowa (ha II ar 72); 2 — warstwa kulturowa (ha II ar 83); 3 — warstwa kulturowa (ha II ar 95); 4 — warstwa kulturowa (ha I ar 79).

Zabytki wczesnośredniowieczne i średniowieczne:

- 5 — obiekt 867 (ha IV ar 65);
- 6 — warstwa kulturowa (ha I ar 97);
- 7 — warstwa kulturowa (ha II ar 57);
- 8 — warstwa kulturowa (ha II ar 57);
- 9 — warstwa kulturowa (ha I ar 98)

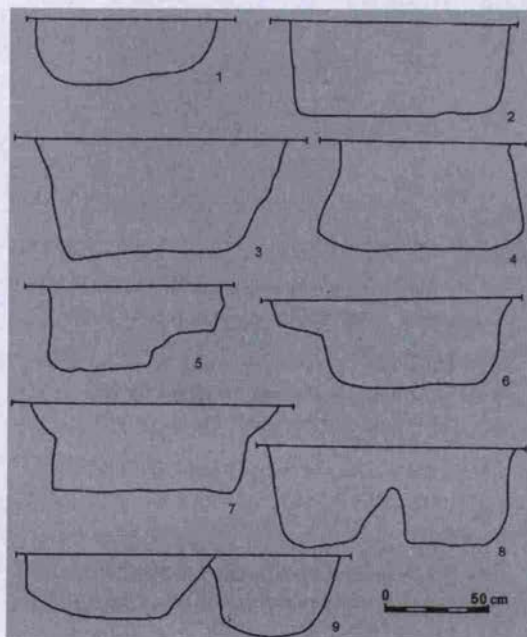
fragmenty gładkich, lub szorstkich brzuśców, niekiedy ornamentowanych (górna i środkowa partia naczynia) rytymi liniami ciągłymi. Motyw ten mógł być uzupełniony ukośnymi nacięciami, lub linią falistą poniżej wylewu.

Z warstwy kulturowej pozyskano również przedmioty i fragmenty przedmiotów żelaznych, z których na okres wczesnego średniowiecza datować można grocik sercowaty (ha I ar 97, ryc. 8: 6) oraz trzy nożyki (ha II ar 93, ar 96, ryc. 8: 7; ar 57, ryc. 8: 8).

Wstępna analiza frekwencji występowania obiektów nieruchomych oraz ceramiki, pozwala stwierdzić większe nasycenie materiałami zabytkowymi w części zachodniej badanego pasa autostrady ze szczególnym uwzględnieniem części towarzyszącej cmentarzysku (wykopy: ha I ar 8 — ha II ar 8).

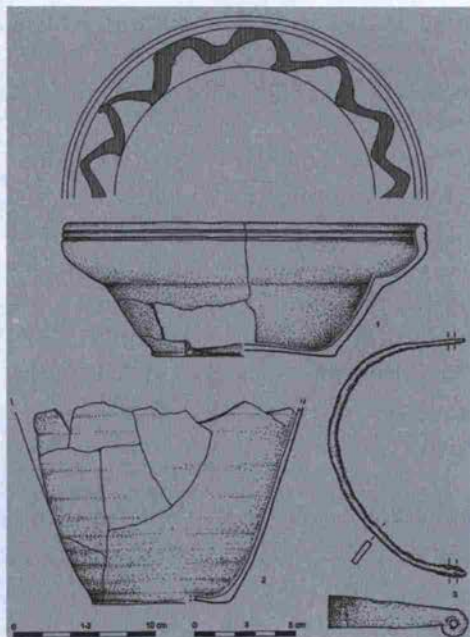
Późne średniowiecze i nowożytność

Kolejny etap związany z osadnictwem na tym terenie przypada na XV–XVII wiek, przy czym ślady okupacji w pasie autostrady należy wiązać z działalnością gospodarczą człowieka. Do obiektów archeologicznych funkcjonujących w tej cezurze czasowej, zaliczono 296 jam, uściślając chronologię w przypadku 161 obiektów późnośredniowiecznych i 34 nowożytnych (101 obiektów datowanych na późne średniowiecze i nowożytność). Należy zapewne do tej liczby dodać około 50 jam z grupy obiektów o nieokreślonej chronologii, co pozwala określić liczbę obiektów nieruchomych datowanych na ten okres zasiedlenia na około 350. Na stanowisku obiekty datowane na XV–XVII w. można podzielić na dwie zasadnicze grupy. Do pierwszej zaliczono jamy, które wystąpiły pojedynczo na całym obszarze badań (około 50–60 obiektów), do drugiej — jamy występujące w dwóch zwartych kompleksach.

Ryc. 9. Kaszewy Kolonia, stan. 1–7, woj. łódzkie. Wybrane profile jam gospodarczych z późnego średniowiecza i nowożytności (patrz skupiska ryc. 2):

- 1 — obiekt 664 (ha II ar 51);
- 2 — obiekt 249 (ha I ar 60);
- 3 — obiekt 475 (ha I ar 7);
- 4 — obiekt 287 (ha II ar 52);
- 5 — obiekt 43 (ha I ar 60);
- 6 — obiekt 398 (ha I ar 69);
- 7 — obiekt 397 (ha I ar 69);
- 8 — obiekt 470 (ha I ar 67);
- 9 — obiekt 395, 396 (ha I ar 69)

Ryc. 10. Kaszewy Kolonia, stan. 1–7, woj. łódzkie. Zabytki późnośredniowieczne i nowożytnie: 1 — obiekt 144 (ha I ar 68); 2 — obiekt 30 (ha I ar 70); 3 — obiekt 183 (ha II ar 14)

Kompleks nr 1 odkryto w części wschodniej pasa autostrady między wykopami ha I ar 7 — ha II ar 9 (ryc. 2). Zorientowany na linii N–S częściowo wychodził poza pas kolizji. Zajmował obszar prawie 26 arów, na których odkryto około 160 jam zasobowych tworzących zwarty, różnokierunkowy układ.

Kompleks nr 2 odkryto w części centralnej stanowiska między wykopami ha I ar 6 — ha II ar 2 (ryc. 2). Zorientowany na linii NW–SE zajmował teren 14 arów, na których odkryto około 135 jam zasobowych tworzących zwarty różnokierunkowy układ z wyraźną strefą rozrzedzenia przy krańcu NW.

Odkryte w skupiskach obiekty w liczbie około 295 tworzą jednorodną grupę jam o charakterze zasobowym. Charakteryzują się dużą powierzchnią w granicach 2,5–3 m². Miały przeważnie owalny lub zbliżony do prostokątnego rzut oraz regularny profil: nieckowaty, zbli-

żony do prostokątnego, trapezowaty, niekiedy dwukomorowy lub ze stopniem (przeważnie) na dłuższym boku (ryc. 9: 1–8). Miąższość odkrytych obiektów wynosiła 60–120 cm (z reguły 70–90 cm), a ich wypełnisko stanowił przeważnie warstwowany żółty piasek z niewielką domieszką beżowej, brunatnej czy brązowo-szarej próchnicy. Jamy mimo znacznego zgęszczenia sporadycznie nachodziły na siebie (ryc. 9: 9). Lokowane blisko siebie (0,5–1 m) tworzyły zwarte kompleksy o trudnej do określenia funkcji. Na obecnym etapie badań (pobrane próby z wypełnisk w trakcie specjalistycznych analiz) można przypuszczać, że opisane jamy zapewne o charakterze zasobowym mogły służyć do przechowywania zboża (K. Moszyński 1967).

Podczas prac odkryto łącznie 450 fragmentów ceramiki późnośredniowiecznej i nowożytnej, zalegającej głównie w warstwie kulturowej (373 fragm. 82,8% zbioru) oraz sporadycznie w obiektach (77 fragm. 17,2% zbioru). Jednostkowe występowanie ułamków naczyń na stanowisku utrudniło analizę pozyskanego zbioru. Można jednak stwierdzić, że w przypadku materiałów późnośredniowiecznych dominowały naczynia brunatne i tzw. siwaki. Na szczególną uwagę zasługuje fragment prostego dna ze znakiem garncarskim w postaci krzyża równoramiennego (ha I ar 98, ryc. 8: 9). Materiały nowożytne charakteryzują się dobrym wypałem, wykonane były często z glin kremowych i białych. Znaczną grupę tworzą też tzw. siwaki. Mimo fragmentaryczności materiału wyodrębniono formy ceramiki stołowej: garnki i dzbany (ob. 30, ha I ar 70, ryc.

10: 2), misy-makutry (ob. 144, ha I ar 68, ryc. 10: 1) i patelenki na nóżkach (J. Kruppé 1981). Z omawianą fazą okupacji można zapewne łączyć część przedmiotów żelaznych odkrytych na stanowisku, m.in. sprzączkę żelazną (ha I ar 83) i uchwyt wiaderka (ob. 183, ha II ar 14, ryc. 10: 3).

Pierwsze wzmianki pisane o wsi Kaszewy Kościelne (oddalonej od stanowiska około 1,8 km; ryc. 1) pochodzą z końca XIV w. Księgi sądowe łączyckie w 1387 i latach następnych wspominają o włości Kaszewo, Kassewo, Casewo. W źródłach XVI w. wieś Caschewo, Kassewo wymieniona została jako włość szlachecka z parafią na miejscu (1576), a w opisie Łaskiego dóbr arcybiskupstwa gnieźnieńskiego wymieniono również Caschewo Tharnowskyego (S. Zajączkowski, S.M. Zajączkowski, 1966). W Kaszewach Kolonii odkryto ślady dwóch osad średniowiecznych. Pierwsza z nich datowana na XII–XIII w. istniała przed pojawieniem się pierwszych wzmianek. Kolejna, funkcjonująca na przełomie średniowiecza i nowożytności świadczy zapewne o intensyfikacji stopnia zagospodarowania terenu.

Podsumowując należy stwierdzić, że procesy okupacji badanego terenu miały różny stopień intensyfikacji. Głównymi elementami osadniczymi będą dwie osady grupy środkowopolskiej kultury łużyckiej datowane na IV i początki V okresu epoki brązu i halsztat D, osada wczesnośredniowieczna z XII–XIII w. oraz osada z późnego średniowiecza i nowożytności, funkcjonująca w XV–XVII w. Odkryto również ślady epizodów osadniczych związanych z neolityczną kulturą pucharów lejkowatych (możliwe, że część materiałów krzemiennych należy wiązać z penetracją tego terenu przez grupy mezolityczne), wczesną fazą kultury łużyckiej i wczesną fazą kultury przeworskiej.

Bibliografia

- Bronowicki J., Gediga B., Kosicki A., Żygadło L.
 2003 *Badania wykopaliskowe prowadzone na odcinku opolskim i dolnośląskim autostrady A-4 w 2000 roku, Raport 2000*, Warszawa, s. 159–177.
- Jadczykowa I.
 1988 *Wczesnolateralskie cmentarzysko kultury łużyckiej na stanowisku w Piaskach Bankowych, woj. Skierniewickie*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi”, Seria archeologiczna, t. 33, s. 207–237.
- Kondracki J.
 1981 *Geografia fizyczna Polski*, Warszawa.
- Kruppé J.
 1981 *Garncarstwo późnośredniowieczne w Polsce*, cz. 1 i 2, Wrocław.
- Łaski J.
 1881 *Liber beneficiorum archidioecensis Gnesnensis*, t. II, Gniezno.
- Michalski J.
 1983 *Zagadnienia systematyzacji i interpretacji obiektów nieruchomych. Ze studiów nad osadami otwartymi kultury łużyckiej*, „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne”, t. 5, s. 135–195.

Miśkiewicz J.

- 1968 *Kultura łżycka w międzyrzeczu Pilicy i środkowej Wisły*, „Materiały Starożytne”, t. 11, s. 129–208.

Moszyński K.

- 1967 *Kultura ludowa Słowian*, t. 1, Warszawa.

Sulimierski F. pod red.

- 1882 *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego*, t. III.

Węgrzynowicz T.

- 1973 *Kultura łżycka na Mazowszu Wschodnim i Podlasiu*, „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne”, t. 2, s. 7–126.

Wiklak H.

- 1963 *Początki kultury łżyckiej w Polsce Środkowej*, Łódź.
1972 *Późniejsze stadia rozwojowe środkowopolskiej grupy kultury łżyckiej*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi”, Seria archeologiczna, t. 19, s. 15–138.

Zajązkowski S., Zajązkowski S.M.

- 1965 *Materiały do słownika geograficzno-historycznego dawnych ziem łczyckiej i sieradzkiej do 1400*, t. III, Łódź.